

BAY RAM TAHTI

Firuze PREYGER

Sarayda Bayram Merasimleri:

Bayramlar ve cülus gibi hadiseler Osmanlı sarayında birtakım merasimlerle vesile olmuş, bunlar için uzun boylu hazırlıklar yapılmıştır. Bu merasimlerde ve bazen ayak divanlarında padişahın bir taht üzerinde oturup tebrikleri kabul ettiği veya divana gelenleri dinlediği de bilinen bir gerçektir.

Fatih Kanunnamesinde bayram hakkında şu hükümler vardır:

"Bayramlarda meydan-ı divana taht kurulup çıkmak emrim olmuştur.

El öpüldükte Vüzeram ve Kazaskerlerim ve Defterdarlarım kafadarım olup duralar.

Vüzerama, Kazaskerime, Başdefterdarıma ve Nişancıya kendim kalkmak kanunumdur."

imparatorluk saray teşrifatına göre muayenede bulunacak olanlar arife ile bayram gününü birleştiren gecenin yarısından sona saraya gelmeğe başlardı. Orta kapıdan divanhaneye kadar yolun iki tarafında büyük meşaleler yakılır, sabaha kadar da Mehterler çalardı.

Çavuşbaşı ile Kapıcılar Kethüdası Ortakapı gümüş asaları ile seher vaktine kadar bekler, divan erkanını usulu dairesinde karşılardı.

Teşrifati efendi Sadrazamın eteğini öpüp Kubbealtından çıktıktan sonra Bahüssaadeye gelip taht ve etrafının hazırlanması işi ile meşgul olurdu.

Lemamiünnur'da¹ tahtın hazırlanması şöyle anlatılır:

"Kabletulu-us subh İç Hazine mahfuz olan eyyamı id'e mahsus olan

taht-ı izzet bahttan bir taht-ı murassa ki Hazine darbaşı marifetile Hazine Kethüdası gılman eskilerine tahmil edip Babüssadenin iki kapısı mabeyninde olan sofa üzerinde tertip olunup badehu Teberdaran-ı zülüflü Badessubh ol mahalden kaldırıp Babüssaadenin canibi yemininde vaki dehliz etrafında olan sutunhay-ı mermerden evvel ve sani olan iki su tun meyanında ilerice vaz'- edip sitare-i zertari kudümü şehriyari karıp olunca örterler. Badehu Padişah salat-ı subhı mescid-i şerifte cemaatle eda edip beyt-i hassı te xif ederler. Çün idiyye olan elbise-i fahire ve divaniye and giyilmek kanun-ı kadimdir. Husus-ı libas tamam olunca taşra vaz'olunan tahta teveccüh edip Hasoda kapısında bir iki hatve taşra çıktıktan kapıya ve Hazinedarbaşı ve Kilercibaşı ve Sarayağası Divanhane-i Saadeti mukabelesinde ,ve kapıcıoğlanları ve Oda kethüdaları olan ağalar anların verasında saf olup dururlar..."

Padişah tahta gelmezden evvel Şehzadelerine Hil'atleri giydirilirdi. Şehzadeler tahtın solunda dururlar; arkalarında da kapıya doğru Zülüflü Baltacılar ve Ocak zabitleri yer alırlar. Tahtın karşısında sol tarafta Yeniçeriyağası, Miralem ağa, Sekbanbaşı, Teşrifati efendi ve diğer erkan teşrifat sıraları ile beklerlerdi.

Bütün bu anlatılanlar gösteriyorki Bayram merasimlerinin Osmanlı Sarayında çok eski bir mazisi vardır. Buna bağlı olarak Bayram Tahtının üzerinde durmayı, onun da mазisini ve niteliklerini incelemeyi faydalı gördük.

¹ Levamiün-nur (Atlas Mayor Tercümesi); Nuruosmaniye Kütüphanesi 8/1385.

Bayram Tahtı:

Bugün Topkapı Sarayı Müzesinin hazine dairesinde dört taht mevcuttur.

MURAT IV. TAHTI
AHMET I. TAHTI
TAHT-I KEYKAVUS (Hintkari Taht).
BAYRAM TAHTI {Resim: 1}.

Bunların arasında Bayram Tahtı, işçiliği itibariyle en sade olanıdır. Fakat saraydaki bazı merasimlerle olan sırtı bağlantısı dolayısıyla en çok adı geçen tahttır.

Evvla Bayram Tahtı deyince bundan tek bir tahtı mı kastediyoruz yoksa sadece bir isimden mi ibarettir? Tahtların kendileri değiştiği halde Bayram Tahtı namı altında birbirinden farklı yapıda bazı tahtlar mı kullanılmıştır sarayda? Eski kaynakları incelediğimiz zaman görüyoruz ki bu taht hakkında bütün yazılarda, tahtın İbrahim Pasa tarafından Murat III'e hedive edildiği belirtilmektedir. Müzenin 1933 tarihli eski rehberinde, sahife 108 de: "Osmanlı Padişahlarının en son Zı'ımanları- na kadar Bayramlarda kullandıkları altın kaplamalı ve üzeri zebrecetli tahtdır ki 932 - 1585 te Vezir İbrahim Pasa tarafından Murat III'e takrim edilir, iştı . Ru tahtın Yuynmcubaşısı İbrahim Revle Mııırlı Derviş Bey tarafından imal edildiği ve seksenbin foka altını ağırlıfönda bulunctı1 unu tarihler yazıyo;." denilmektedir.

1966 da basılan Topkapı Sarayı Müzesi Hazine rehberinde de aynı kayda rastlıyoruz.

Elimizdeki hazine envanter defterinde Bayram Tahtının kaydı ve tarifi şöyledir:

Altın Taht - Envanter No: 2825, 178 x 108 cm. Koltuk ve arkRlıklı se- dir şeklinde olan bu taht 178 x 108 cm. ebarlında olup on parçadan mürek- keptir. Ön kısmındaki iki parçanın be-

heri 40 x 90 cm. ebadında olup d1ş yüz- leri ceviz üstüne altın kaplı, Üzerleri

beyzi ve altından dörder çivi ile mihanmış yuvalar içinde zehercetlidir. Sağ tarafındakinde 76 zebrecet, sol tarafındakinde 77 yuva ve 76 zebrecet vardır. Alt kısmındaki iki yanı 107 x 40 cm. ebadında olup bunlar da keza:k ceviz üstüne altın kaplamalı ve Üzerleri de aynı surette zehercetlerle murasadır. Sağ tarafındakinde 84 ve solundakinde de keza 84 zebrecet vardır. İki yan kol- tukları 107 x 40 cm. ebadında olup hun- ların iki tarafı ve üstü ve cepheye gelen yüzü altın kaplıdır. Üzerleri de keza- lik aynı surette zehercetlidir. Bu kol- tukların ön taraflarında dilimli babaları vardır. Üzerleri de zebrecetli olup sa- ğındakinde 193 solundakinde de 193 zeherceti vardır. Arkalığı dört parçadan mürekkep olup alttan iki parçası 84x40 cm. ebadındadır. Birer yüzleri altın kap- lı ve Üzerleri de zebrecetlidir. Sağ- dakinde 76, solunda 76 tane vardır. Bunların üstündeki iki parça müselleş şeklinde olup birer tarafları oymalıdır. Alt kenarı 81 cm. ve en yüksek olan kısmının kenarı da 41 cr6. yüksekliğin- dedir. Bunlarında yüzü He üst kısımları altın kaplı olup Üzerleri zebrecetlidir. Sağındak=nde 48, solunda da 48 tane vardır. Tahtın arka kısmı tamamen san sırmalı zemin üzerine ufak kırmızı ser- pme güllü ustufa¹ kumaşı kaplıdır. Tav- sif olunan işbu on parça terkip oluna- rak oturacak mahallinin cevizden olan kaidesi konul nca tahtın heyeti umu- miyesi teşekkül ederek Üzerleri gümüş kaplı, 5,5 cm. yüksekliğinde 5 tane ta- koz üstüne istinat eder. Bu altın kap- lamalı on parçanın Üzerlerinde cem'an 954 adet zebrecet mevcuttur. Bunların çapı da en çok 2 x 2 cm. en az 1x1 cm. d r.

Halen elde mevcut Altın Taht ve- ya Bayram Tahtının nitelikleri bunlar- dır. Şimdi bir de eski kaynaklara göz atalım:

¹ 18. y. y. da dokunmuş bir nev'i telli kumaş.

İsmail Hami Danişment - Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C III, s. 89 da şu kaydı görüyoruz:

Sene 1585 (993).

.... İbrahim Paşa Lübnan Emare-tine Osmanlı taraftarı olan Baalbek Emiri Ali ibn Harfuş'u tayin ettikten sonra, Kılıç Ali Paşanın Şam Trablusu'- na götürdüğü 25 Kadırgalık filoyla İs- tanbul'a dönmüş ve Padişaha getirdi- ği hediyelerin bir kısmını işte bu 28 Ra- mazan (23 Eylül) Pazartesi günü, ve bir kısmını da bayramdan sonra 6 Şev- val (1 Teşrinievvel) Salı günü takdim etmiştir.

İlk takdim edilen pişkeşler "T aht-ı zümrüdin" denilen ve Osmanlı Salta- natının sonuna kadar kullanılan büyük ve altın üstüne murassa tahtla "Alt- mış üç yük hazine ki yüz yetmiş üç bin üç yüz beş altın" paradır. İki gün sonraki bayram münasebetiyle bu muh- teşem tahtın kurulmasına bizzat şahit olan Selaniki Mustafa Efendi şu izaha- tı verir:

"Seksen bin miskal altundan bir taht-ı zümrüdin ki enva' kıymetlü ceva- hir ile müzeyyen ve murassa' olup üs- tad-ı kamiller kemal-i letafette tarh-u tarsi' itmüşler: Mesela edna cevahir ki zeberced ve piruzedir, beyza-i kebu- terden aşağı olanı komamışlar ve frenk- pesend yakutun zerd-ü-kebud olanını ve zümrüdün ef'iyi kör iden gayet a'la- larını nazara mergub mevazıa vaz'idüb bir vechile zib-ü ziyet verüb kalem- karlıkta ve savadda ol denlü izhar-ı ke- mal-i sanat itmüşler ki bu veçhile nü- mune-i devran herkiz görülmüş ve işi- dilmüş değüldür.

Bu muhteşem tahtın aksamını "Seksen bin miskal" gösteren Selaniki'- nin rivayeti doğru olduğu takd: rde bir miskal bir buçuk dirhem hesabı ile tah- tın üstünde 120 bin dirhem, yani eski okka dört yüz dirhem hesabı ile tam üç yüz okka altın bulunması lazım ge- lir. Bu altın tabakanın üstünde en kü- çükleri birer "Beyza-i kebuter - güver-

cin yumurtası" büyüklüğündeki kıymet- li taşlar da umumiyetle zebercetle sarı ve mavi yakuttur: Selaniki'nin "ef'iyi kör" ettiğinden bahsettiği zümrütler de "Ruhullahil - Kazvini" nin "Cevher-ül cevahir"ine göre engerek yılanlarının gözlerini kör ettiğine ve hatta ezilip yu- tulduğu takdirde bu tehlikeli yılanın zehrini tesirsiz bıraktığına inanılan çok kıymetli nadir bir zümrüt nev'idir. İb- rahim Paşanın bu muhteşem tahtı Mı- sır'dan getirdiği malum olmakla bera- ber, nasıl temin ettiği ve kimin yaptırdı- ğı pek belli değildir; Hammer'in rivaye- tine göre Mısır sanatkarlarından Der- viş Beyin nezareti altında kuyumcu İb- rahim Bey tarafından yapılmıştır. Vezir İbrahim Paşa'nın Üçüncü Murad'a ilk parti olarak takdim ettiği bu tarihi taht- la 173.305 duka altunu Mısır Beyleri- nin hediyesidir. Selaniki'nin biraz müp- hem bir ifadesine göre Derviş ve İbra- him beyler bu tahtı Mısır'da yaptıktan sonra İstanbul'da kurmuşlardır.

"Ümeyra-ı Mısriyyeden nakkaş ve ressam Derviş ve Dergah-ı Ali mütefer- rikaganı zümresine ilhak buyurulan ku- yumcu İbrahim Bey sanatları ile mü- kemmel olup kuruldu". Hammer bunu Mısır Beylerinin hediyeleri içinde gös- terdiği halde, hiçbir mehaz zikretmeyen Hayrullah Efendi bilakis İbrahim Paşa- nın yaptırmış olduğuna kaanidir:

"Müşarünileyh İbrahim Paşa Altun- dan masnu'zümrütlü, yakutlu bir taht-ı ali baht tanzim ettirüb padişaha tak- dim eyledi".

Bir müfredat defterine istinad eden Hammer mütercimi Ata Bey'e göre de: Mısır Beyleri namına değildir, İbrahim Paşa'nın topladığı şeylerdendir.

Tarih-i Selaniki; T.K.S., Revan 1137 de daha tafsilatlı olarak aynı bilgi verilmektedir.

Tarih-i Siyasi-i Devleti Aliyyi Os- maniye, Cilt I, S. 292, Sadr-ı esbak Kamil:

.... İbrahim Paşa'nın Mısırdan getirmiş olduğu hedaya emsali na mas- buk ve sadr-ı esbak müteveffa İbrahim

Paşa'nın cennetmekan Sultan Süleyman Han'a takdim eylediği Mısır heydayasına faik olup iki milyon duka kıymetinde tahmin olunan işbu hedaya meyanında Mısırkari gayetle musanna ve murassa bir altın tah'ın yalnız altınunu 80 bin duka kıymetinde olup yakın vakıtlara kadar selatini huzzam hazretinin hini cüluslarında istimal buyurdıkları taht idüğü malumdur.

Bütün bu tarifler gösteriyor ki İbrahim Paşa'nın Mısırdan getirip III cü Murad'a takdim eylediği taht hakikatında nadide bir eserdir. Halbuki bugünkü bayram tahtı pek basittir. Bu tahtın üzerinde ne güvercin yumurtası büyüklüğünde zeberced ve firuzeleri, ne frenkpesend yakutları, ne yılanın gözünü kör eden zümrütleri ne de kuyumcu İbrahim ile nakkaş Derviş gibi ustaların elinden çıkma kalemkarlık ve savat işlerini göremiyoruz. Bu taht ince bir altın plaka ile kaplanmıştır. Bu kaplama ise eski kayıtlarda: "seksen bin miskal (bir miskal bir buçuk dirhem olup tamamı üç yüz okka)" olarak gösterilen altının yarısı bile olamaz.

O halde bugün eldeki bayram tahtı nedir ne zaman ve kimin tarafından yaptırılmıştır.

Bu tahtın kaydına ilk defa Topkapı Sarayı Arşivi No: D. 12 A Sayılı Hazine sayımı defteri'nde rastlıyoruz. Şöyle ki:

Topkapı Sarayı Arşivi No: D. 12 A Sayılı haz:ne sayımı defteri Tarih 1091 (1648 - 1687 Mehmet IV devri).

Y. 1 b- IV Mehmed'in hattı hümayunu:

"İnşallah-ü taala fi ma ba'ad Enderun-u Hümayun hazinesine teslim olunacak Hazine ve caize ve sair nukud-u avaid her ne ise bilcümle defter olunub Hazine-i amire defterine kayd olunub ve kezalik taşrada işтира olunub ve hediye gelen emtia muhallattan her ne alunur ve dahil-i hazine olursa müfredatıyla kayd olunub ve nukud meta' eşyadan her ne in'am ihsanım olursa ve bazı memur olub

kenduye bazı lazım gelen kullanma verileceği hatt-ı hümayunum ile deftere kayd olunub düstur-ül-amel tutulub b'ad-el yevm beher sene irad ve masraf kayd olunmak üzere başka bir defter tutulub irad ve masraf kayd oluna.

11 Şaban 91 (7 Eylül 1680) Mehmet IV devri.

Sadır olan ferman-ı hümayun mucibince saadetli Vezir-i a'zam Mustafa Paşa hazretleri zaman-ı şeriflerinde Haz:ne-i amire kethüdası Ahmet Ağa ma'rifetiyle ve Defterdar Hasan Efendi nezaretleriyle ve Başmuhasebeci El-hac Mustafa Efendi ve Mukabeleci Ali Efendi ile m'an bin doksan bir senesi şehir-i Rebiyülaherinde (Mayıs 1680) Enderun-u Hümayun Hazinesinde mevcut olan ecnas-ı nukud ve murassaat ve altın ve sim evani ve cevahir müzeyyen ve masnu busat ve alat ve esleha ve sair tahrir olunan cümle eşyanın müfredat üzere defteridir.

Y. 25 b Mevcuttur müşahade olundu

955

Zeberced ile murassa' altın taht-ı

Şerif

aded

bir ifraz

Diğer bir vesika:

Topkapı Sarayı Arşivi No: D. 25 C Tarih 1174 (1757 - 1774) Mustafa III devri.

Y. 84 Dokuz yüz elli üç zeberced ile müzeyyen bazen bir tarafı ve bazen tarafeyni altın kaplama taht-ı hümayun

Kıt'a

Bir zebercedi ve sekiz paftası nakıstır.

Bu arşiv kayıtları• bize bugünkü Bayram Tahtının yaşı hakkında clşığı yukarı bir fikir verebiliyorsa da kimin tarafından yaptırıldığını şimdilik bilemiyoruz.

Yalnız elimizde ilk defa olarak Mustafa III Ü (Resim 2) bu taht üzerinde gösteren portre mevcuttur. Daha sonra Selim 111 (Resim 3) ve Mustafa IV Ü (Resim 4) aynı taht üzerinde görüyoruz.

ileride bulunacak başka belgeler sayesinde belki bu husus da aydınlanacaktır. Bazı tarihi eserler ve zamanında yapılmış minyatürlerin tetkiki bize sarayda muhtelif devirlerde birçok tahtlar!="" kullanıldığını göstermektedir. Zamanla bunların üzerindeki mücevherat sökölüp sarfedilmiş, tahtlar ortadan kalkmıştır; Fakat Bayram merasimleri ve Bayram Tahtı an'anesi devam etmiştir.

Sultan Birinci Mahnlud'a ait bir vekayi-i yevmiye defterinde¹ padişahın bir bayram merasiminden bahsederken "Sarayı humayunda mevzu taht-ı zümürüdin ve murassaakar üzere ve o taht-ı mücevheriraz-ı şahanelerine" diyerek bir tahttan bahsedilmektedir. Bu tarif Sultan Üçüncü Murad'a takdim edilen

¹ Üniversite Kütüphanesi No: 2518.

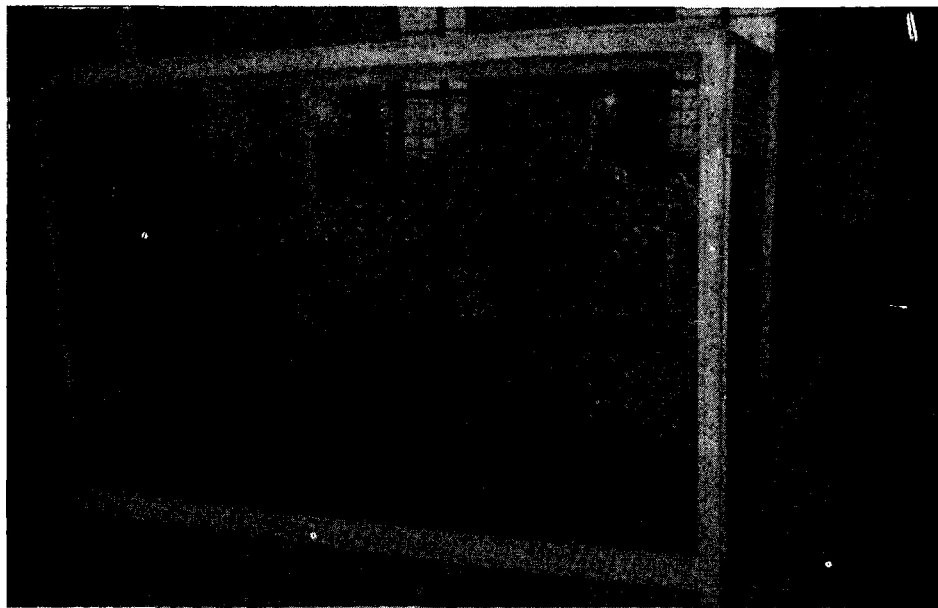
tahtın tarifine çok uymaktadır. Bundan da tahtın o zamana kadar kalabilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Fakat tahtların hepsi hazinede muhafaza edilmeyip haremde ve muhtelif dairelerde kullanılanları da olurdu.

Nitekim 1091 tarihli bir hazine defterinde haremde kullanılmak üzere Haseki Sultan'a hazineden bir taht hediye edildiği kayıtlıdır.

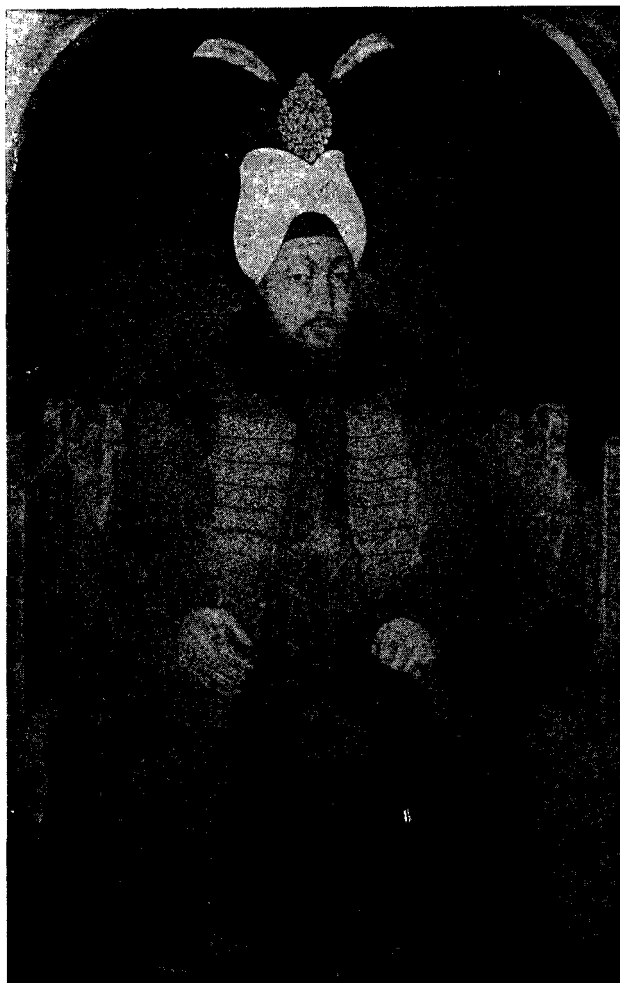
Netice olarak anlaşılıyor ki mücevherat bakımından kıymetli bazı tahtlar zamanla ve bilhassa İmparatorluğun çöküntü devirlerinde sökölümüş ortadan kalkmış, bugünkü sade ve basitce Bayram Tahtı onların yerine kaim olarak zamanımıza kadar gelebilmiştir.

BİDLİYOGRAFYA

- Güzel Sanatlar Mecmuası; sayı 6.
Tarih Dünyası; Cilt II, Sayı 10 Ziya Erkins'in makalesi.
Levamiün-nur (Atlas Mayor, Tercümesi; Nuru-osmaniye Kütüphanesi 8/1385).
Osmanlı Tarihi Kronolojisi; C. 3, S. 89, İsmail Hami Danişment.
Tarih-i Selaniik; Revan 1337.
T. K. S. Arşivi; Haz.ine Defteri No. 12 A. y. 25a.
T. K. S. Arşivi; D. 25 c. Tarih 1174 y. 84.
Tarih-i Siyasi-i Devleti Aliyyi Osmaniye; Cilt I, Sayfa 282, Sadr-ı Esbak Kamil.

Resim: 1#. Bay-r\$ m taht". (T. K# . S. Hazıne 282\$5) /7\$ \$ \$

Resim: 2. Selim III (1789 - 1807)
Bayram tahtm:ia (T. K.S. Portre
Galerisi No. 17/58)

Resim: 3. Mustafa III (1757 -1774)
Bayram Tahtı:ı-a
(T. K. S. Portre Galerisi 17/20)

Resim: 4. Mustafa IV (1807 - 1808)
Ba:yram Tahtında
(T. K. S. Portre Galerisi No. 17/63)

